

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ І СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 376-056.264

В.М. Синьов

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕОРІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ ДЕФЕКТОЛОГІЇ

В статті розкривається значення філософського підходу до завдань дефектології, показана необхідність адаптації педагогічних засобів до своєрідного розвитку об'єктів освітньо-виховного процесу цієї галузі науки.

Ключові слова: освітньо-виховний процес, корекційне виховання, наукова методологія, філософські підходи спеціальної освіти.

В статті охарактеризовано значення філософського підходу к задачам дефектології, показана необхідність адаптації педагогических средств к своеобразному развитию объектов учебно-воспитательного процесса этой отрасли науки.

Ключові слова: учебно-воспитательный процесс, коррекционное воспитание, научная методология, философские подходы специального образования.

У тих випадках, коли у спонтанних процесах онтогенезу і соціалізації як складових абілітації людини відбуваються суттєві порушення, виховання, яке цілеспрямовано керує цими процесами набуває корекційного характеру і становить предмет корекційної педагогіки.

В історії науки ця галузь педагогічних знань мала різні назви - спеціальна, лікувальна, реабілітаційна, допоміжна, ортопедична, віктимологічна та ін. педагогіка, соціальна педіатрія тощо, проте її сутність від нього, виховного впливу корекційна педагогіка корегує (покращує, виправляє) суттєво ушкоджені біологічно або соціально (а точніше - у взаємодії до цих факторів) процеси розвитку людини [1]. Відомо, що виховання для досягнення своєї мети, яку ми розуміємо, як формування у людини готовності до особистісної і соціальноповноцінного функціонування у суспільстві, має забезпечувати, так звану генезу і соціалізації. Це відбувається далеко не завжди, і виникає протилежне явище - дивергенція, як протиріччя між біологічно заданими можливостями людини на даний момент і конкретними соціальними впливами на неї. Таким чином, психологічний закон конвергенції порушується, і дивергенція, що виникла, суттєво негативно відбивається як на психофізичному (біологічному) розвитку людини, так і на її особистісному (соціальному) становленні.

З цього приводу, визначаючи перспективні для 20-х років минулого століття напрями досліджень у дефектології, зокрема вивчення історії культурного розвитку аномальної дитини, Л.С. Виготський писав: "Вростання нормальної дитини у цивілізацію являє звичайно єдиний сплав із процесами її природного дозрівання. Обидва плани розвитку - природний і культурний - збігаються і зливаються один з іншим. Обидва ряди змін конвергують, взаємопроникають один у інший і утворюють, по суті, єдиний ряд соціально-біологічного формування особистості. Оскільки органічний розвиток відбувається у культурному середовищі, оскільки він перетворюється в історично зумовлений біологічний процес... У дефективної дитини такого злиття не спостерігається; обидва плани розвитку, звичайно, більше або менше розходяться... Дефект, створюючи відхилення від стійкого біологічного типу людини, викликаючи випадіння окремих функцій, недолік чи ушкодження органів, більш або менш істотну перебудову всього розвитку на новому підґрунті, за новим типом, природно, порушує тим самим нормальний перебіг процесу вростання дитини в культуру. Адже культура пристосована до нормальної типової людини, прилаштована до його конституції, і атиповий розвиток, зумовлений дефектом, не може безпосередньо і прямо, як це має місце у нормальної дитини, вrostати в культуру" [2, с 22-23].

Отже, головна, центральна функція корекційної педагогіки - розробка і застосування таких умов (організаційних, змістовних, технологічних) освіти і виховання, які б враховували специфічні особливості внутрішнього реагування індивіда на педагогічні впливи, і там, де ці впливи у їх звичайному використанні не спрацьовують, модифікувати їх, вирішуючи два взаємопов'язаних завдання - адаптацію педагогічних засобів до своєрідності розвитку об'єктів освітньо-виховного процесу, і водночас - корекцію їхнього розвитку для забезпечення сприйняття зовнішніх впливів у

максимально можливого неадаптованому спеціально вигляді. Тільки таким чином можна подолати дивергенцію між біологічною і соціальною площинами розвитку особи і забезпечити конвергенцію цих площин не лише ситуативно в тих чи інших педагогічних умовах, а в процесі прижиттєвого соціально-психологічного саморозвитку особистості.

Об'єктами корекційної педагогічної роботи є всі ті люди, які потребують спеціальної допомоги для абілітації чи реабілітації, тому, що мають органічні ушкодження матеріальної основи психофізичного розвитку, які призвели до обмежених можливостей здоров'я і соціально-особистісної життєдіяльності. Слід зазначити, що, такий підхід - з урахуванням наявності органічних причин дизонтогенезу - є характерним для традиційної дефектології. Проте значні стійкі відхилення розвитку і поведінки можуть бути зумовлені і суто соціальними причинами. Так, щодо такої своєрідної категорії дизонтогенезу, як розумова відсталість, авторитетні американські дослідники Е.Зиглер та Р.Ходапп, зазначають, що "деякі види відсталості мають органічне походження, а деякі - ні."

Поза увагою залишаються ті люди, які не виявляють жодного очевидного зв'язку з органічними ураженнями, але все ж таки, є розумово відсталими. Цей феномен називали по-різному: відсталістю внаслідок соціокультурних факторів, сімейною відсталістю, відсталістю внаслідок розриву з оточенням, неорганічною відсталістю; нарешті, культурно-сімейною відсталістю. Ця група може становити до 70-75% всієї популяції людей з розумовою відсталістю [3, с 10-11].

Отже, при визначенні об'єктів корекційної педагогіки слід орієнтуватися не лише на наявність органічної патології, але, передусім, на глибину і сталість порушень розвитку та соціалізації, які можуть бути викликані й іншими (зокрема й не відомими, не встановленими) причинами.

Корекційне виховання у низці випадків виявляється необхідним на різних вікових етапах розвитку і стадіях соціалізації людини. Стосовно дорослих людей, які потребують корекційно-виховної допомоги, логічно ввести термін "корекційна андрагогіка."

Терміни "корекційна" та "спеціальна" педагогіка дуже близькі за змістом, проте не тотожні, оскільки корекційна педагогіка виходить за межі роботи з дітьми, які потребують корекційно-виховних впливів, лише у спеціальних освітніх закладах, охоплюючи більш широку соціальну сферу. Корекційна педагогіка займається питаннями роботи з такими дітьми і дорослими в умовах реабілітаційних центрів, масових освітніх і позаосвітніх закладів, сім'ї тощо.

Корекційні педагогічні впливи за необхідності системно поєднуються зі спеціальними засобами медичної, психологічної, інженерно-технічної корекції, створенням умов для соціально реабілітаційної підтримки людини з вадами розвитку та її родини. Такі впливи можуть здійснюватися як прямі, безпосередні, так і опосередковані (шляхом включення об'єкта корекції у спеціально створені умови діяльності і поведінки), але вони завжди мають бути цілеспрямованими, науково обґрунтованими, надійними і гуманістичними.

Своєрідність об'єктів корекційної педагогіки - людей з істотними порушеннями психофізичного розвитку, які значно ускладнюють соціально-адаптивні процеси, зумовлює її посилену відповідальність за результати своєї діяльності - як теоретичних досліджень так і втілення зроблених рекомендацій у практику освітньо-виховної та реабілітаційної роботи. З огляду на це актуалізується проблема поглибленої розробки методологічного підґрунтя корекційної педагогіки, передусім, посилення її зв'язків з іншими людинознавчими науками.

Для розуміння й обґрунтування соціального, (в т.ч. педагогічного ставлення до людини з обмеженими можливостями здоров'я, для ствердження гуманістичної парадигми розвитку корекційної педагогіки відповідно до міжнародних норм у галузі прав людини, зокрема з інвалідністю, важливого значення набуває філософсько-аксіологічний підхід до розв'язання завдань корекційно-педагогічної діяльності. Вона потребує високої особистої відповідальності її суб'єктів, їхньої толерантності, оптимізму, наполегливості, професійної майстерності, ставлення до дитини з будь-якими вадами психофізичного розвитку (глухої, сліпої, розумово відсталі, психопатизованої, соціально девіантної та ін.) як до цілісної особистості, носія індивідуальності, де завжди можна (і треба!) знайти позитивне, як до об'єкта любові, піклування і захисту.

Для сучасної корекційної педагогіки загострюється значущість філософсько-онтологічного підходу до розбудови своєї теорії і посилення її практичної віддачі. Це пов'язано з необхідністю проникнення у сутність тих явищ, з якими стикається корекційна педагогіка (здоров'я і хвороба, норма і патологія, біологічні і соціальні чинники різних типів дизонтогенезу та дизадаптації) тощо, знайти в системі педагогічної термінології точні визначення відповідних понять та їх вербальних позначень. При цьому слід враховувати, що в тих науках, з якими найчастіше пов'язана корекційна педагогіка - медицині та психології, - ті чи інші широко презентовані в її звичайному вжитку поняття трактуються не однозначно (наприклад, аномальність, психотерапія та ін.). Ускладнює взаєморозуміння в умовах виходу вітчизняної корекційної педагогіки у міжнародний простір і те, що в зарубіжній спеціальній літературі явища, які вивчаються у зазначеній галузі науки, і трактуються за своєю суттю, і (особливо) позначаються не так, як це прийнято у нас (наприклад, адаптивність, ресоціалізація, корекція, особливі потреби дитини, втручання-інтервенція, виховання та ін.).

Отже, для вирішення зазначеного вище, зокрема, завдання упорядкування понятійно-термінологічного тезаурусу сучасної корекційної педагогіки-філософсько-онтологічний підхід є однією з методологічних засад досліджень. Але для побудови корекційно-педагогічних наукових концепцій та теорій, в основі яких є встановлення закономірних зв'язків між відповідними явищами, конструювання системи таких зв'язків (передусім, каузальних) у їх ієрархії. Між реальними явищами є каузальні, тобто реальні значення тих або інших навчальних, виховних, корекційно-розвивальних дій як причин позитивних змін у психіці особистості, поведінці розумово відсталих дітей.

Для з'ясування закономірностей освітньо-корекційного і реабілітаційного процесів та побудови відповідних наукових концепцій і теорій корекційна педагогіка звертається до філософсько-гносеологічних позицій, які дозволяють отримувати результат як позитивне реальне наукове знання, розглядаючи корекційно-педагогічну взаємодію як системно-синергетичну цілісність, що зумовлює саморозвиток у боротьбі і єдності суперечностей та ін.

Онтологічні і гносеологічні підходи допомагають корекційній педагогіці розробляти свою конкретно наукову методологію, а також робити нові узагальнення, збагачуючи власну теорію. Це актуалізується на етапах диференціації наук (через що пройшла й корекційна педагогіка, виділившись з медицини, загальної педагогіки, дефектології), а також їх інтеграції. У побудові загальної теорії корекційної педагогіки об'єднуються її відносно самостійні галузі - сурдопедагогіка, тифлопедагогіка, логопедія, психопедагогіка та ін., а також у спорідненій проблематиці - інші науки (спеціальна психологія, медицина, пенітенціарія тощо).

Як підкреслює С.Д. Максименко, "в міру поглиблення й спеціалізації знань, їх інтегрування у цілісну систему дедалі утруднюється. Проблема організації різних предметних знань в цілісну систему стала одним з найважливіших напрямів методології науки, оскільки саме в методології здійснюється пошук і розробка принципів та засобів інтегрування" [4, с. 62].

Висвітлюючи філософські засади спеціальної освіти, В.В. Тарасун звертає увагу на значенні для цієї освіти релятивістсько-плюралістичного напрямку філософії, основною ідеєю якого є "наголос на унікальності кожної особистості та її здібностей, на декларації пріоритету плюралістичності в організації системи освіти й індивідуальних методах навчання і виховання" [5, с. 9].

Зв'язки корекційної педагогіки з філософією є, певним чином, взаємними: вона не лише використовує філософські знання як світоглядні та методологічні засади розбудови своєї теорії і практики, але й філософія отримує від корекційної педагогіки оригінальний матеріал для своїх досліджень та узагальнень, зокрема в галузі філософської антропології. Наприклад, переконливими підставами для висновків філософського рівня є емпіричні здобутки досліджень і широкої практики корекційної роботи, які свідчать про величезний перетворювальний вплив спеціально організованих соціальних факторів на розвиток дитини, навіть у варіантах біологічно глибоко ушкодженого цього розвитку (сліпоглухота, виражена розумова відсталість та ін.).

Список використаних джерел

1. Синьов В.М. До побудови загальної теорії корекційної педагогіки: визначення предмету науки //Наук, часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. 19. Корекційна педагогіка та психологія: 36. наук. пр. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. - № 1.
2. Выготский Л.С. Основные проблемы дефектологии //Собр. соч. - Т.5. Основы дефектологии. - М.: Педагогика, 1983.
3. Зиглер Э., Ходапп Р. Понимание умственной отсталости /Пер. с англ. - К.: НПЦ Перспектива, 1998.
4. Максгшенко С.Д. Основы генетичної психології. - К.: НПЦ Перспектива, 1998.
5. Тарасун В.В. Філософські засади спеціальної освіти //Актуальні проблеми навчання і виховання людей з особливими потребами. -К.: Університет «Україна», 2003.

In the article the value of the philosophical going opens up near tasks, shown necessity of adaptation of pedagogical facilities to original development of objects of educationally-educator process of this area of science.

Keywords: educationally-educator process, корекційне education, scientific methodology, philosophical approaches of the special education.

Отримано 18.09.2010 р.